

УДК 141.7:930.1(045)

СОЦІАЛЬНІСТЬ КРИЗЬ ОБРАЗ СПОСТЕРІГАЧА В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Лукашенко М.В.

Гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету,
Вінницький медичний коледж імені академіка Д.К. Заболотного

У статті розкриваються смислові трансформації ролі Спостерігача в контексті формування соціальності. Виявлено, що даний образ мав конотації трансцендентного та викликав відчуття причетності до нього, що було властиво природній соціальності. В модерний період діяльність спостерігача перетворюється на активну соціальну роль, що відображала та формувала соціальні відносини та зв'язки. Шляхом інтерналізації утворювався стандартизований спостерігач, який виконував роль внутрішнього полісмена-мораліста. Для наступних трансформацій соціальності характерні агравація та змішання ролей того хто спостерігає і того за ким спостерігають. Розвивається та змінюється новий простір віртуального спостереження та нових ролей кібер-спостерігачів.

Ключові слова: соціальність, суспільство, спостерігач, паноптикум, кібернетика.

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає черговий етап активних трансформацій соціальності, не лише формуючи нові смисли місця людини в суспільстві, її включеності у спільноти та міжособистісні зв'язки, а й по-новому інтерпретуючи минулий досвід та інформацію. Соціальність формується та набувається в світі смислів, який, на думку М. Вебера, Г. Зіммеля, Г. Ріккета, межує зі світом цінностей та світом буття. З модерного періоду ці смисли стали створюватися та інтерпретуватися з позиції артифіціалізму, з позиції активності людей, а нові образи та метафори пояснювали та транслювали смисли соціальності для всього індустріального суспільства. Серед усіх архетипічних образів, виділяється один, який можна назвати центральним образом індустріального суспільства і який зазнав чисельних трансформацій та втілень – Спостерігач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До образу спостерігача в своїх роботах зверталися З. Бауман, Л. Донскіс, Т. Матісен, Г. Стендінг, М. Фуко та ін., аналізуючи суспільні зміни та роль спостерігача у них. Суспільство порівнювалося із Паноптиконом, в якому спостерігач виховував утримуваних людей відчуттям постійного спостереження заради їхнього ж щастя або щастя більшості. Описано процес формування Синоптикону, в якому більшість спостерігає за владою. Суспільство розглядалося як система, на яку спостерігач вже впливав самим процесом спостереження і сам змінювався в цьому процесі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У широкому полі філософських рефлексій образ спостерігача розглядався в індустріальному суспільстві, були визначені зміни його місця та значення в постіндустріальному суспільстві. Цікавим і не достатньо дослідженим є взаємозв'язок між трансформаціями соціальності та змінами суспільних смислів спостереження, зокрема, значення фігури спостерігача.

Мета статті. Метою даної статті є розгляд змін функцій та значень образу спостерігача в індустріальному та постіндустріальному суспільстві, що продукує нові суспільні смисли. Відповідно до мети було поставлено наступні завдання: описати модерні філософські рефлексії

образу спостерігача та його суспільні смисли; виявити конотації спостереження в індустріальному та постіндустріальному суспільстві та їхній вплив на соціальність; проаналізувати соціальність і суспільні смисли спостереження в інформаційному суспільстві.

Основний матеріал дослідження. В рамках даної статті доведеться абстрагуватися від домодерних образів свідків нашого життя (Всевидячого Ока, янгола-охоронця, Геліоса, Аргуса та ін.), які набули нових смислів та трансформацій у модерний час, відобразившись у масонських знаках, грошових символах та новітніх винаходах на кшталт веб-камер. Образи спостерігача в до-модерній соціальності із її природними зв'язками мали конотації трансцендентного та викликали відчуття причетності до нього.

Зміна та формування модерної соціальності пов'язана із позицією інтерпретації самого суспільства та появи його основних інституцій, які почали пояснюватися із позиції артифіціалізму. Це було не випадково для західної цивілізації, душею якої став Фауст – людина-творець. Зупинимося на найвідомішій модерній постаті «спостерігача», яка в архітектурній ідеї Дж. Бента мала забезпечити ефективний контроль та виховний вплив на різних рівнях системи Паноптикону та перетворилась на «наглядача». Як писав мислитель, ця проста архітектурна ідея мала відродити мораль, зберегти здоров'я, посилити промисловість, розповсюдити просвітництво, зменшити суспільний тягар, знайти юридичне розв'язання проблеми бідності [5]. З неї народився проект ідеальної тюрми, в центрі якої знаходиться вежа спостерігача, який може в будь-який момент бачити і контролювати ув'язнених в камерах навколо, залишаючись для них непомітним. Через ефект постійного спостереження має виникнути «правильна» поведінка, викликана «архітектурою вибору» і такий механізм мав бути придатним для різних установ від шкіл та лікарень до фабрик і заводів. Реалізувався не стільки точний проект Паноптикону, скільки сама система індустріального суспільства набула схожих ознак, отримучи в ХХ ст. чисельні філософські (З. Бауман, Л. Донскіс, Е. Кін, Б. Латур, Г. Стендінг, М. Фуко) і літературні (Є. Замятін, Дж. Оруел) рефлексії.

Зміни типів суспільств можна простежити по змінам ролей тих, хто спостерігає і тих, за ким спостерігають. Так, домодерна і модерна ситуація кардинально відрізнялась, коли, згідно Т. Матісена, відбувся перехід від ситуації, коли більшість спостерігає за меншістю до ситуації, коли меншість спостерігає за більшістю [Цит. за 1, с. 77]. Домодерна влада демонструвала себе в найкращому світлі, модерна – спостерігала за громадянами, залишаючись в тіні, але вже починався паралельний процес нового спостереження більшої за меншістю через засоби масової інформації і формування іншого механізму влади – Синоптикону. Як видно із метафор Паноптикону і Синоптикону, фігура спостерігача стала можливо центральним образом індустріальних суспільств, де за спостерігачем спостерігав інший спостерігач. Вибудовувалась особлива архітектура влади, спільна для різних індустріальних суспільств, ідейною основою якої став принцип утилітаризму, коли держава контролюючи, має забезпечити щастя і суспільне благо для найбільшої кількості громадян, навіть ціною страждання меншості. Так основну функцію інтеграції та керування став виконувати чисельний апарат, в тому числі й ідеологічний, продукуючи інтеграційні смисли, нові способи спостереження і пояснення їхнього значення. Відмінність між формами та проявами тотального спостереження та експлуатації в капіталістичній, соціалістичній, комуністичній системах індустріального суспільства була ледь помітною, а інколи швидше умовною.

Світ продовжував змінюватися, а разом із постіндустріальним світом змінювався образ паноптикону, відходила в минуле така важка модель контролю. З. Бауман влучно охарактеризував цю зміну, відштовхуючись від масштабу і мети дії інститутів, організованих відповідно до моделі паноптикону – вони мали місцевий характер і слугували зменшенню рухливості населення, виключенню самостійного випадкового пересування. Глобальне «синоптиконне» спостереження за спостерігачами дає можливість в кіберпросторі «відриватися» від своєї місцевості і бути поза простором. В екстериторіальній мережі є можливість перетворитися з того, за ким спостерігали та того, хто спостерігає [1, с. 78]. Там навіть можна спробувати стати тим, за ким спостерігає більшість. Сьогодні відомі люди демонструють світ зірок, основною рисою якого є те, що за ними спостерігають і вони поширюють ідею тотального способу життя. За всесвітньовідомими «глобалістами» спостерігають місцеві, а яскравий приклад такої влади викликає захоплення і бажання їх наслідувати. Як писав Л. Донскіс, «влада та її маски стали метою сучасного існування – якщо вас не показують по телебаченню, якщо про вас не пише преса, то ви не існуєте» [4, с. 254], або якщо вас не має в Інтернеті, то вас не існує. Суспільний простір перетворився на простір приватного життя людей влади, в який, відповідно до законів наслідування Г. Тарда, вивертають і своє інтимне життя сучасні спостерігачі.

Та чи можливий при такій неймовірній кількості інформації про кожного, яка примножується щодня не потрапити у суперпаноптикон – кібер-варіант паноптикону, можливий завдяки електронним базам великих даних, як

про це попереджають Н. Карр, Е. Кін, М. Постер, Г. Стендінг. На думку З. Баумана, це не зовсім так і базова різниця тут у тому, що люди мовчки дають добровільний і свідомий дозвіл на збереження своїх даних в обмін на свободу пересування і споживання. Тобто різниця полягає в цілях та стратегіях класичного паноптикону та суперпаноптикону, який замість дисципліни, єдиного зразка поведінки і стандартизації, має за допомогою зібраної інформації переконалися, що ці люди заслуговують на довіру, є надійним клієнтами і мають різносторонній споживацькі інтереси та вибір [1, с. 76]. Якщо Паноптикон силоміць контролював людей і поза їхньої волею спостерігав за ними, стримуючи на одному місці, виховуючи «правильний» характер та стереотипи поведінки, то сьогодні чим більше про тебе є інформації в базі про твою кредитну історію, чим більше ти прозорий, активний та споживачий, тим ти є вільнішим у пересуванні, у задоволенні своїх потреб. Політика паноптикону змінилась з позиції «щоб ніхто не вирвався» на позицію «щоб ніхто сторонній сюди не потрапив».

Проте не весь світ так кардинально змінився. Для прекаріату, для тих, хто є тими сторонніми і не потрапляють у глобальний паноптикон був оновлений «старий добрий» паноптикон. Модель Дж. Бента отримала продовження в робітничих поселеннях в різних куточках світу. Так, в Шеньчжень шість мільйонів робітників живуть під постійним відеоспостереженням, кожен крок яких відслідковується і оцінюється за допомогою бази даних по сучасній військовій технології, а стимули і санкції відсіюють «неслухняних», переконаючи решту мислити і вести себе так, як потрібно керівництву [8]. На виробництві Foxconn, що знаходиться в Шеньчжене, працює до 500 тисяч робітників в п'ятнадцятиповерхових будинках, кожний з яких виконує замовлення таких фірм як Apple, Dell, Sony та ін. За мінімальну оплату там працюють мігранти з сіл, для яких колись і була розроблена «класична» система паноптикону. Е. Тоффлер посилається на роботу Ендрю Ур 1835 р., в якій пишеться, що перші власники шахт, фабрик та заводів Англії помітили, що «людей, які пройшли період статевого дозрівання і займалися раніше сільськогосподарською працею чи певним ремеслом, майже не можливо перетворити в корисні для виробництва руки» [9, с. 35]. Сьогодні кадри на Foxconn через високу інтенсивність праці оновлюються на 30-40 відсотків щорічно. А чисельний ряд суїцидів та незавершених спроб у 2009-2010 роках викликав патерналістичну реакцію – будинки фірм оточили захисними мережами, аби убезпечити від летальних наслідків тих, хто вистрибує з вікон та найняли психологів [8]. З іншого боку, Г. Стендінг констатує, що формується суспільство мережевого спостереження. Продовжуючи ідею паноптикону в найближче майбутнє, він моделює ситуацію де вторгнення спостереження відбувається не лише на місця навчання, праці, а й всередину людського тіла за допомогою сучасних таблеток, які вже можуть проводити моніторинг і прогнозує ситуацію, коли подібний моніторинг стане обов'язковим для отримання страховки чи покриття лікування.

Не зникла і звичка спостереження за чужим життям, вироблена паноптиконним світоглядом

влади індустріального суспільства – вона деградувала до рівня публічного вуаеризму, коли спостереження ведеться за допомогою прихованої камери і транслюється для масової аудиторії [4, с. 255], але об'єкт спостереження не дуже проти такого положення речей, перебуваючи в проміжному стані ненаситного спостереження за зірками та сподіванням стати зіркою. Л. Донскіс влучно описує інверсію образу паноптикуму в постмодерному світі, коли маси мають ілюзію влади спостереження за владою, самі перебуваючи невидимими. Справжня ж влада у того, за ким спостерігають і він контролює та передбачає це спостереження і його обговорення. Тобто мало знати хто за ким спостерігає – важливо знати контекст і смисл спостереження, що власне і конструє соціальність. Так навіть при інверсії моделі паноптикуму смисли транслюють ті, хто в центрі чи то вежі спостереження, чи то в центрі самого спостереження, а більшість їх інтегрує, адаптує, знаходить свої смисли та інтерпретує їх відповідно до свого життя.

Так формується сучасне тотальне спостереження, коли починають сплутуватися ролі хто за ким спостерігає і в чому смисл цього спостереження. В таких умовах залишається група професійних соціальних спостерігачів, які своєю метою ставлять зрозуміти смисли та властивості всіх, за ким вони спостерігають, при цьому постійно опитуючи і рахуючи відповіді більшості. Так у прозорому сучасному світі проходить одночасно макрорівневе і мікрорівневе спостереження. З прицілним детальним обстеженням більшість навчилася жити – вона постійно змінює свою думку, викликаючи кризу соціології, прикладом чого були результати останніх виборів президента Америки. Таку ситуацію передчував французький соціальний мислитель Ж. Бодріяр і сформулював ідею реваншу об'єкту. Він висуває провокаційну гіпотезу про можливий обман об'єктом своїх спостерігачів. Невдоволений тим, що за ним спостерігають, його аналізують, спотворюють він сприймає це як виклик і відповіді іншим викликом і завдяки своїй позиції «об'єкт аналізу сьогодні повсюдно бере гору над суб'єктом аналізу». Ті, за ким спостерігають, «мінюють подоби, опинившись у глухому куті під тиском смислу», а той, хто спостерігає, стає здобиччю подоб [2, с. 81]. Чи це не є парадоксальним, але вже звичним «ефект спостерігача» при проведенні експериментів по інтерференції чи то дифракції пучків електронів?

Відповідь на це питання дає кібернетика другого порядку або кібернетика самої кібернетики, пов'язана із фігурою спостерігача і його місцем відносно системи, за якою він спостерігає, рефлексивністю та зміною цієї системи. Початок даного наукового підходу пов'язують із книгою Г. фон Фестера «Observing Systems», що можна зрозуміти або як «системи, які спостерігають», або як «системи, за якими спостерігають». Гра слів у назві якої вже відображає особливість есе і зміни парадигми. К. Хейлз визначає рефлексивність як «рух, за допомогою якого генерується поштовх до вироблення системи і який, з огляду на зміну перспективи, має стати частиною системи, що він її виробив» [10, с. 29]. Тобто увага аутопоезису зміщується з кібернетики систем, за

якими ведеться спостереження, до кібернетики спостерігача, акцент ставиться на взаємно конститутивних зв'язках між компонентами системи, а не на повідомленні, інформації. Спостерігач змінює того, за ким спостерігає і навпаки. З цієї точки зору, змінюється соціальність того, за ким спостерігають, соціальність того, хто спостерігає, що перетворює соціальність на постійний процес зміни смислів. Як писав М. Фуко, який перетворив образ паноптикуму на модель влади тогочасного світу, про свою роботу, він не займається «смислами і умовами їхнього виникнення, а лише передумовами змін чи підризу смислів, тобто передумовами згасання смислу і можливостями виникнення нового смислу» [Цит. за 11, с. 94]. Нескінчений пошук виникнення смислів приховує в собі небезпеку нескінченного регресу через рефлексивність, яка «заплутує і поглинає межі, які ми нав'язуємо світові, з тим, аби надати йому сенс» [10, с. 29].

Нового звучання набуває спостереження на макро і мікрорівні, образ паноптикуму в акторно-мережевій теорії Б. Латура, який висловлюється проти образу таємно присутнього Контексту, проти поділу світу на «макро» і «мікро», а розглядає це як те, що об'єднує акторів, як взаємодію, як ще один зв'язок, який підтримується в мережі. Б. Латур скептично ставиться до прагнення соціальних дослідників зайняти місце у центральній вежі утопічного паноптикуму, який живить «всезагальну параною і всезагальну мегаломанію» [6] і пропонує замість цього створити олігоптикуми. Під олігоптикумами він розуміє такі місця, в яких видно мало, але добре. Тобто для спостерігача важливо бачити об'єднане ціле чітко і у межах в яких ще підтримуються зв'язки.

Питання підтримання зв'язків сьогодні є одним із найбільш актуальних. Сучасна людина, за формулюванням Е. Гідденса, будує «чисті відносини», стосунки без вічних зобов'язань, а головною стратегією виживання в сучасному мегаполісі, на думку З. Баумана, стала не спільність, а ізоляція та відокремлення від інших [1, с. 72]. У сучасних антиутопіях вже поступово зникає образ тотального спостереження, контролю і виникає образ відокремлення, радикальної самотності індивідів, як писав М. Уельбек в «Можливості острову», «відмирання функції спілкування», виникає «радикальне фізичне відокремлення неолюдей один від одного», а «повна фізична ізоляція є (...) достатньо можливою соціальною структурою». Саме таким експериментальним полігоном, лабораторією глобалізованого суспільства стала тюрма «Пелікан Бей», в якій «випробовуються технології та досліджуються межі просторового обмеження «відбракованих елементів» і «залишків» процесу глобалізації» [1, с. 160]. Ззовні схожа на паноптикум, повністю автоматизована, вона побудована таким чином, аби виключити можливість особистого контакту засуджених між собою та зі спостерігачами. Єдине завдання охоронців – забезпечити постійну присутність засуджених у камерах, аби ніхто нікого не бачив і ні з ким не спілкувався. Такий новий паноптикум перетворився з «фабрики по виробництву дисциплінованої робочої сили» на «фабрику ізоляції, фабрики по виробництву людей, які звикли до стану ізоляції» [1, с. 159].

Рух до тілесної самоізоляції сьогодні спостерігається по всьому світі. І найчастіше вихід знаходиться у віртуальній реальності та її соціальності. А для тих, хто ще не зачинився у своїй квартирі, не став хікікоморі, не став дистанційно спостерігати за світом, створюються нові проекти. Яскравим прикладом, який художньо викриває всі небезпеки постійного спостереження «See Change» став фільм «Circle» режисера J. Ponsoldt, знятий по роману D. Eggers, який вийшов у 2017 році. Сьогодні вже у лекційних залах сучасних університетів встановлені камери, які дають змогу керівнику в будь-яку хвилину «відвідати» лекцію, автоматично роблячи будь-яку з них відкритою. В цій же лекційній залі сидять студенти, які можуть вести «прямий ефір» в Instagram, Facebook, YouTube наживу показуючи своє цікаве життя, і викладач, який може записувати лекцію, аби викласти її в своєму блозі, на каналі в YouTube або спеціальних освітніх каналах для іншої віртуальної аудиторії. Хто за ким спостерігає в цей момент і чи це лише ілюзія спостереження? Як змінюється наша поведінка в умовах, коли всі за всіма спостерігають і записують?

Так, сьогодні бути в Мережі інкогніто вже розкіш, вже майже неможлива приватність навіть «непрозорих» чарунків, які колись користувалися найбільшою владою за рахунок того, що залишалися джерелом непевності для інших. Відповідно люди самі створюють звітність у Мережі, і інколи таку, яку вони хочуть. А більшість користувачів хочуть аби у Facebook все виглядало красиво і розміщують у соцмережі тільки позитивні пости і фотографії, викликаючи один в одного враження, що люди навколо проводять більш цікаве і насичене життя, ніж вони самі. Як пише дослідниця М. Джей, користувачі радше спостерігають за життям друзів, витрачаючи більше часу на перегляд інформації з їх сторінок, ніж на спілкування з ними чи створення свого контенту [3].

Інший варіант відповіді – напрочуд чесна фіксація кожного свого кроку. У «легкому» варіанті із відео-реєстратором люди свідомо самі їх встановлюють у машинах, будинках вбачаючи в цьому захист, а не небезпеку можливості використання проти них записів розмов, подій власним технічним спостерігачем. Інший варіант – свідоме висвітлення свого життя в Інтернеті, аби спеціальним службам спростити роботу і кинути виклик спостерігачам (дивіться, наприклад, виступ Hasan Elahi на TED у 2011 році про те як стежити за самим собою). Цікаво, що спецслужби, образ агента-шпигуна Е. Тоффлер назвав найпотужнішою метафорою сучасності. Шпигун став живим символом революції, яка відбувається в інфосфері, для якого головне інформація [9, с. 141]. Не дивно, що ця постать як ніяка інша захопила увагу модерної людини, продукуючи чисельні практики, книжки та фільми. Вона об'єднувала інтеграційні смисли соціальності «ми» проти «вони», розрізняючи «свого розвідника» і «чужого шпигуна».

Така постійна звичка до спостереження шляхом інтернальності переходить у внутрішній світ людини, формує в ній внутрішнього полісмена-мораліста. Про ідею внутрішнього спостерігача говорив ще А. Сміт, але в його роботах цей

образ виринає у різних значеннях. У «Багатстві народів» спостерігач, як і в Дж. Бентама, є на великих мануфактурах, де робітники всі одразу розміщені перед його поглядом, проте основним є інший образ – «неупередженого спостерігача» (impartial spectator), значення якого розкривається в «Теорії моральних почуттів». Так, аби зрозуміти причини, які спонукають нас до дії, людина має відсторонитися від самої себе та поглянути на них з певної відстані, побачити їх очима сторонньої неупередженої справедливої людини, стати свідком власних дій і це буде єдиним дзеркалом, по якому можливо судити про гідність власних вчинків [7, с. 58]. Такий безперервний суд внутрішнього свідка дає здатність ототожнювати себе з ідеальним, що знаходиться всередині. Це перекликається із ідеєю внутрішньої, інтеріоризованої системи морального контролю, яка підтримувала соціальність виходячи від смислів та цінностей особистості, перетворюючи людину на вузол, на якій стягуються і залишаються сталими соціальні відносини. М. Фуко в методах паноптикуму побачив ключовий момент при переході від місцевих природних механізмів інтеграції шляхом самоспостереження і саморегуляції до державних, які значно перевищували звичайні людські можливості.

З іншого боку, людині властиво шукати не спостерігача, а свідка свого життя, з ким можна розділити свої історії, очікуючи інтерпретацій з позиції любові та поваги. І тоді Бог, внутрішній спостерігач, друг, кохана людина перетворюються на свідків нашого життя.

Висновки і перспективи подальшого розвитку. З описаних образів спостерігача видно, що вони уособлюють і формують різні смисли соціальності, виконують різні функції, спонукаючи до певних типів взаємодій та зв'язків. Сьогодні в світі можуть співіснувати смисли паноптикумів різних типів і одна й та сама людина може перебувати в кількох з них одночасно, власною соціальністю визначаючи свою приналежність або заперечуючи її. Від контексту життя людини, її світогляду залежить в якому саме паноптикумі вона себе відчуває чи в якій хоче потрапити або ігнорує подібний вибір за одним з англійських принципів «з двох зол не вибирають». Ще існують «старі добрі» паноптикуми, на кшталт «Foxconn», в яких випробується працездатність, моральність, надійність. З'явилися нові елітні паноптикуми, членство в яких необхідно заслужити та постійно підтверджувати своєю прозорістю. Проте за своєю суттю він є швидше інверсією паноптикуму, ніж його формою. Альтернативні форми суперпаноптикуму виникають у базах великих даних, у Мережі, де нарцисично виставляючи життя на огляд, людина швидше прагне отримати нове владне місце того, за ким спостерігають у світі, який змінюється. Створюються й індивідуалізовані паноптикуми зразка тюрми «Пелікан Бей» для випробування меж ізоляції майбутнього мережевого світу з сучасних антиутопій. А науковці пропонують замінити паноптичний погляд на соціальність на олігоптичний.

Попри всі описані випадки проявів фігури спостерігача в індустріальному та постіндустріальному світі, хочеться пристати до думки З. Баумана, що Паноптикум, який був улю-

бленою моделлю соціального контролю в новочасності, сьогодні втрачає актуальність та поступово зникає [1, с. 14]. А це означає, що ми зустрінемося з іншими уособленнями спостерігача, які очікують нового філософського осмислення. Це і вирішення парадоксу виникнення віртуального спостерігача, який замість заде-

кларованої незалежності кібер-простору, буде скляну клітку та проводить тотальне вивчення та спостереження за кожним кібер-громадянином, про ще вже пишуть Н. Карр, Е. Кін. Дослідження впливу нового кібер-спостерігача на трансформації соціальності може стати предметом наступних досліджень.

Список літератури:

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Пер. с англ. М. Л. Коробочкина. – М.: Издательство «Весь Мир», 2004. – 188 с.
2. Бодрияр Ж. Фатальні стратегії / Переклад з франц. Л. Коновича. – Львів: Кальварія, 2011. – 192 с.
3. Джей М. Важные годы. Почему не стоит откладывать жизнь на потом / Мэг Джей; пер. с англ. Н. Яцюк. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 320 с.
4. Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ / Пер. з англ. О. Буценко – К.: Факт, 2010. – 312 с.
5. Кін Е. Ничего личного: Как социальные сети, поисковые системы и спецслужбы используют наши персональные данные / Эндру Кін; пер. с англ. И. Евстигнеевой. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 220 с.
6. Латур Б. Пересборка социального. Введение в акторно-сетевую теорию. М.: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2014. – 382 с.
7. Микешин М. И. Социальная философия шотландского Просвещения. – СПб.: Санкт-Петербургский Центр истории идей, 2005. – 165 с.
8. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Пер. с англ. Н. Усова – М.: ООО «Ад Маргинем Пресс», 2014. – 328 с.
9. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Пер. з англ. А. Євса. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
10. Хейлз К. Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. – 2-ге вид., виправ. / Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 426 с.
11. Шлиппе А. ф., Швайтцер Й. Учебник по системной терапии и консультированию / Пер. с нем. А. Фильца, Н. Бреславской. – М.: Институт консультирования и системных решений, 2007. – 363 с.

Лукашенко М.В.

Гуманитарный институт
Национального авиационного университета,
Винницкий медицинский колледж имени академика Д.К. Заболотного

СОЦИАЛЬНОСТЬ СКВОЗЬ ОБРАЗ НАБЛЮДАТЕЛЯ В ИНДУСТРИАЛЬНОМ И ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В статье раскрываются смысловые трансформации роли Наблюдателя в контексте формирования социальности. Выявлено, что данный образ имел коннотации трансцендентного и вызывал ощущение причастности к нему, что было свойственно природной социальности. В модерный период наблюдатель становится активной социальной ролью, в которой отражаются и которая формирует социальные отношения и связи. Путём интернализации формировался стандартизированный наблюдатель, который выполнял роль внутреннего полисмена-моралиста. Для последующих трансформаций социальности характерны аггравация и смешение ролей кто за кем наблюдает. Развивается и трансформируется пространство виртуального наблюдения и новых ролей кибер-наблюдателей.

Ключевые слова: социальность, общество, наблюдатель, паноптикум, кибернетика.

Lukashenko M.V.

Humanities Institute
of National Aviation University,
Vinnitsa Medical College named by D.K. Zabolotnyy

SOCIALITY THROUGH THE SHAPE OF OBSERVER IN INDUSTRIAL AND POSTINDUSTRIAL SOCIETY

Summary

In the article the transformation of the role of Observer in the contest of sociality formation is revealed. It has been discovered, that this image had a connotation of the transcendental and caused a sense of belonging to it. In the modern period, the observer's activity becomes an active social role that reflects and forms social relations and relationships. By internalization, a standardized Observer was formed, whose role was internal policeman-moralist. For the subsequent transformations of sociality mixing of the roles of those who observe and who are observed is typical. The new virtual observation space and new roles of cyber-observers are developing and changing.

Keywords: sociality, society, observer, the Panopticon, cybernetics.